

Allégade og Pile Allé

Det var ved Allégade (navnet opstod i begyndelsen af 1800-tallet), at hollænderne slog sig ned i 1651 og byggede deres gårde. Gaden er derfor den ældste i Frederiksberg Kommune. Den emmer stadig af historie. Frederiksberg mistede det hollandske præg efter byens brand i 1697. Gårdene blev genopført, men det var nye folk, der flyttede ind.

Landbrugsjorden overtog Kronen, og nye erhverv kom i stedet, bl.a. håndværkere, slagtere og, på det nærmeste, en smugkro i hvert hus. Det københavnske borgerskab kunne her forfriskes - og kongen så egentlig igennem fingre med denne "trafik". Kendt fra gadens ældste tid er bl.a. Lars Mathiesens "Håbet" i nr. 7 (der i dag er en del af Lorry-komplekset) og "Allégade 10", som er byens ældste restauration (1780). De fleste gårde er i dag erstattet af nye og høje bygninger, men Ludvigs Minde (nr. 22) står tilbage og minder med sine mere end 230 år om gamle dage i Allégade.

Fra Allégade følger mod syd Frederiksberg Runddel. Runddelen, som aldrig har været særlig rund, blev anlagt omkring 1670, da Dronning Sophie Amalie lod opføre Prinsessernes Gård, hvor nu indgangen til Frederiksberg Have er. Den trefløjede lystgård blev senere overladt til Kronprins Frederik (IV). Stedet fik da navnet Prinsens Gård, og det blev forløberen for Frederiksberg Slot, der kunne realiseres, da Kronen overtog hollændernes mark efter byens brand i 1697.

Prinsens Gård brændte ned i 1753, og kun sidefløjene blev genopført. Sidefløjen i syd danner i dag rammen om bl.a. Revy- og Morskabsmuseet. Ved Runddelen ligger også et andet museum, nemlig Storm P. Museet, der er indrettet i en bygning (fra 1886), der tidligere har rummet politistation og begravelsesvæsen. Bag disse bygninger findes Haveselskabets Have med den fine udstillingsbygning Brøndsalen fra 1880'erne. Haveselskabet lå oprindeligt ved Frederiksberg Allé (hvad Haveselskabetsvej i dag minder os om), men overtog i 1883 de gamle gartnerier i forbindelse med Frederiksberg Have.

Syd for Runddelen løber Pile Allé. Den første historiske bygning på alléen er Frederiksberg Kirke, der er opført i 1734 af Felix Dusart. Kirken er usædvanlig ved sin ottekantede form, og dens lige må også søges uden for landet, nemlig i Holland, hvor kirkens arkitekt kom fra. På kirkegården kan man tage en vandring i Danmarkshistorien, og bl.a. se gravstederne for Adam Oehlenschläger, Kamma og Knud Lyne Rahbek, Anders Sandøe Ørsted og mange andre kendte danskere.

Ved siden af kirken ligger præstegården (nr. 1) fra 1825 og menighedshuset (nr. 3) fra 1912 (arkitekt K. Varming). Her lå oprindeligt en lang bygning fra 1734, der rummede den ældste præstegård og skolen. Længere nede, ved hjørnet af Vesterbrogade, lå indtil 1906 Slotskroen, opført 1782 ved den nye Roskilde Landevej. På Pile Allés modsatte side - på slotssiden - ligger De Små Haver: Hansens gamle Familiehøve i nr. 10, M.G. Petersens Familiehøve i nr. 16 og Krøgers Familiehøve i nr. 18. De stammer alle fra midten af 1800-tallet, og tilladelserne til de berømte traktørsteder blev oprindeligt givet til slottets funktionærer, der netop boede i disse småhuse.

Frederiksberg Slot og haverne

På toppen af Frederiksberg Bakke troner Frederiksberg Slot.

Slottets opførelse faldt i flere tempi. Frederik IV lod det første slot opføre i 1699-1703. Det blev dog allerede gennemgribende forandret i 1708-09 (arkitekt Johan Conrad Ernst). Kongen var efter dannelsesrejser i Italien inspireret af den italienske barokstil. Sidefløjene blev opført i 1733-38 (arkitekt Laurids de Thurah), så der blev bedre plads til hoffet. Med udvidelsen i 1730'erne fik slottet den form, vi kender i dag.

Ikke alle konger har sat lige stor pris på Frederiksberg Slot, men Frederik IV (1699-1730), Christian VI (1730-46), Christian VII (1766-1808) og navnlig Frederik VI (1808-1839) opholdt sig meget på slottet. Frederik VI's enkedronning blev den sidste kongelige beboer på slottet. Hun døde i 1852, og i 1869 overlod staten bygningerne til Hærens Officersskole, der stadig bruger slottet. De unge officerslever står i dag for rundvisningerne på slottet, der normalt foregår den sidste lørdag hver måned. Her kan man bl.a. også se slotskirken, der siden genåbningen i 1931 har tjent som almindelig sognekirke. Ved slottets østside kan man nyde udsigten over København. Talrige kunstnere har siden slutningen af 1500-tallet taget opstilling her for at gengive det storslåede syn ud over den østlige del af Frederiksberg og staden København.

Bag ved slottet ligger Frederiksberg Have. Den kongelige have blev skabt samtidig med det ældste slot og efter tegninger af officeren H.H. Scheel. Haven var oprindelig strengt symmetrisk anlagt, som den stive, franske barok krævede det. Haven blev omlagt i engelsk, landskabelig stil i årene 1795-1804, ledet af slotsgartner Peter Petersen. Derved opstod de slyngede stier, kanalerne, de små øer og en mere tæt bevoksning - nøjagtig som vi i dag kan opleve Frederiksberg Have. I forbindelse med omlægningen opførtes bl.a. Det kinesiske Lysthus (Andreas Kirkerup, 1801) og Apistemplet (N.A. Abildgaard, 1802-04).

Langt ældre er Fasangården tæt ved Sønder Fasanvej, der opførtes i 1723-24 i forbindelse med havens fasaneri. (J.C. Krieger). Gården ombyggedes 1828 (Jørgen Hansen Koch) og var bl.a. Adam Oehlenschlägers sommerbolig 1842-50. Frederiksberg Have er åben for publikum året rundt. Det kinesiske Lysthus er kun åbent ved særlige lejligheder. I sommerhalvåret kan man blive sejlet rundt i robåd på kanalerne.

Over for Frederiksberg Slot ligger Søndermarken. Haven blev omlagt i engelsk stil i årene 1785-88, ledet af slotsgartner M.F. Voigt. Resterne af den oprindelige franske barokhave ses dog stadig tydeligt i de tre hovedstier, der på det nærmeste stråler ud fra slottets porthus. Også i Søndermarken blev der opført forskellige bygninger, hvoraf dog kun Det norske Hus og Kildegrotten stadig eksisterer.

Under den store plæne nærmest slottet skjuler sig et vandreservoir, anlagt i 1860 i forbindelse med Københavns vandværk, der lå ved Søndermarken. Reservoiret er i dag tømt for vand, og bruges til skiftende, underjordiske kunstudstillinger. Der er adgang til Cisternen fra plænen. Ikke langt fra indgangen ved Pile Allé ligger Mindehøjen, anlagt i 1925 af dansk-amerikanere. Mindehøjen er kun åben én gang om året, nemlig på den amerikanske uafhængighedsdag, den 4. juli. Gitterporten ved

Pile Allé er den gamle Jernport, som oprindeligt stod for enden af Frederiksberg Allé (ved Værnedamsvej) og hindrede andre end kongen i at befærde alléen til vogns.

Zoologisk Have (Roskildevej 32) indgår i Frederiksberg Have. Zoo med det markante tårn fra 1905 (Th. Hirth) startede i det små i 1858, da ornitologen Niels Kjærbølling fik overdraget Prinsesse Vilhelmines Have tæt ved slottet. Senere er haven vokset ved flere udvidelser, bl.a. ligger en del af Zoo i Søndermarken. Zoo er åbent året rundt.

Frederiksberg Allé

Frederiksberg Allé blev anlagt i 1704 som kongens helt private allé fra Vesterbrogade til Frederiksberg Slot og Have. For at ingen skulle være i tvivl om dette, satte Christian VII i 1785 en port op for enden ved Værnedamsvej, den såkaldte Jernport, der siden 1862 har stået ved indgangen til Søndermarken. Efterhånden som der opstod landsteder langs alléen, fik ejerne af disse dog allernådigst overladt en nøgle til porten.

De smukke landsteder på alléens nordside opstod i årene efter 1780: Sommerro, Vennersly, Sommerlyst, Sans Souci og Alléenberg. Alle er væk i dag, og erstattet af høj bebyggelse fra omkring 1900. Det samme skete også på sydsiden, hvor der længe var langt mellem husene, indtil der kom gang i villabyggeriet omkring 1850. Her lå bl.a. forfatteren Carit Etlars villa.

Hurtigt blev Frederiksberg Allé til forlystelsernes allé. Alléenberg og Sommerlyst tæt ved Allégade var populære udflugtsmål igennem hele 1800-tallet. Det var egentlige forlystelsesetablisser, og de store parkanlæg rummede luftgynger og karruseller. Georg Carstensen, der i 1843 grundlagde Tivoli, havde også et øje på Frederiksberg Allé og i 1857 skabte han Alhambra, der bl.a. omfattede en koncertsal i maurisk stil med plads til 2000 mennesker!

Alhambra var en vægtig konkurrent til Tivoli, men det hele varede kun tolv år. Så var pengene væk, og den store park gav plads til boligkvarteret omkring Alhambrevej og Hauchsvej. Hvor Alléenberg stod, opførtes Den Franske Skole i 1923-24. Skolen blev bombet ved en fejl i forbindelse med Shellhus-bombardementet i marts 1945, hvorved over 100 elever og lærere omkom. Et mindesmærke er rejst ved nr. 74. Efter bombardementet opførtes i 1948-50 fire syvetages boligblokke i nr. 74-96 (Ole Hagen).

Teatre kan Frederiksberg Allé også byde på. I nr. 57 ligger Betty Nansen Teatret. Det opførtes som koncertsalen Odeon i 1857, men blev i 1869 ombygget til Frederiksberg Morskabsteater. Betty Nansen ejede teatret fra 1917 til 1943. I nr. 98 lå fra 1949 ABC-Teatret, hvor Stig Lommer satte mange revyer op i 1950-60'erne. Teatret forsvandt i 1999 og er erstattet af boligbyggeriet ABC-Huset. I nr. 102 ligger Aveny-T, der tidligere har heddet Fønix-Teatret (1919), Aveny-Teatret (1957) og Dr. Dantes Aveny (2001). Teatret er den gamle hovedbygning (fra 1850'erne) til forlystelsesstedet Sommerlyst, grundlagt i 1784.

Nærmest Vesterbrogade ligger Sankt Thomas Runddel, der også tidligere er blevet kaldet Lille Runddel i modsætning til den store runddel ved Frederiksberg Have. Navnet Sankt Thomas skyldes

et gammel landsted af samme navn, der i 1872 blev købt af en tidligere apoteker i Dansk Vestindien. I forbindelse med kommunens 75-års jubilæum i 1932 opsattes to fontæner med figurer forestillende en falkonér og en amagerkone.

Bredegade og Smallegade

Mellem de to gader ligger Frederiksberg Rådhus. Der er guidede rundture i Rådhuset den første lørdag i måneden. På turen kommer man også op i rådhusårnet, hvorfra der er en storslået udsigt over Frederiksberg og København.

Rådhuset er opført i årene 1941-53 efter tegninger af Henning Hansen som afløser af det gamle rådhus på hjørnet af Howitzvej og Falkoner Allé. Før Rådhuset blev bygget, lå der i karréen mellem Bredegade og Smallegade et gammelt bykvarter med huse, hvoraf flere stammede fra 1700-tallet. Nok er rådhuskomplekset meget stort, men det kan være vanskeligt at forestille sig, at der på den samme grund oprindeligt lå 30-40 huse!

Ned langs Rådhuset sydlige side løber Frederiksberg Bredegade, der antagelig var bygaden i middelalderlandsbyen Solbjerg. På gadens sydside ligger der stadig et par gamle landsteder. Nr. 11 er opført i 1790'erne og var i en tid ejet af statsminister P.G. Bang. I dag bruges huset af kommunen. Nr. 13 er opført 1805 af tømmermester Boye Junge. Da enken efter præsten Carl Hassager døde i 1897, blev huset omdannet til kollegium for ti studenter. For enden af Bredegade ligger Andebakkedammen, som vistnok var gadekæret i landsbyen Solbjerg, som Christian IV nedlagde i 1620. Ved Andebakkedammen ligger Møstings Hus, der bruges til udstillinger og foredrag.

Bredegade løber ud i Smallegade, der i dag faktisk er bredere end Bredegade. Gaden hører ligesom Bredegade også til de oprindelige hollændergader. Bebyggelsen var dog mere spredt; der lå skiftevis huse og marker langs gadens nordside. Gadens berømteste bygning lå i nr. 2: landstedet Møstings Hus, opført 1800. Huset var i 27 år sommerbolig for Gehejmestatsminister J.S. Møsting. Det blev nedrevet i 1959 og genopført ved Andebakkedammen i 1976-78.

I den anden ende af Smallegade lå fra 1600-tallet et teglværk, der dog forsvandt, mens selve Teglgården blev tilbage. Den blev nedrevet i 1890. Som nærmeste nabo til Teglgården opførte Nobel en tobaksfabrik i 1860, som han dog mageskiftede med fajancefabrikken Alumina otte år senere. I mange år holdt Den Kgl. Porcelænsfabrik eller Royal Scandinava til på stedet. I dag ligger her boliger, f.eks. Porcelæns haven og Fajancehaven.

Howitzvej og Solbjergvej

Bag Smallegade opstod engang i 1700-tallet en ny adgangsvej til markerne omkring Godthåb. I ca. hundrede år hed vejen Lampevej, vistnok fordi byens jordemoder boede her, og som den eneste på vejen havde en lampe hængende uden for sit hus. Lampevej fik et dårligt ry efter et brutalt rov mord i 1889, og i 1905 blev den omdøbt til Howitzvej.

På det store areal mellem Howitzvej og Solbjergvej rejstes gennem den sidste halvdel af 1800-tallet fattigvæsenets institutionskompleks, der bl.a. omfattede sygehus, fattighus, alderdomshjem, børneoptagelseshjem og sygestiftelse. Efter udflytningen af institutionerne til Nordre Fasanvej opførtes på stedet senere brandstationen (nr. 26-28) fra 1931-32 (Kommunens arkitektafd.), politistationen (nr. 30) fra 1918-19 (Hack Kampmann), domhuset (nr. 32) fra 1920-21 (Hack Kampmann og Kaj Gottlob), Solbjerg Kirke (nr. 34) fra 1907-08 (Kristoffer Varming) og Hovedbiblioteket (Solbjergvej 21-25) fra 1933-35 (Kommunens arkitektafd.).

På Howitzvej finder man også Frederiksberg Arbejderhjem (nr. 20A-B og 22A-B samt Jernbanestien 2-4) fra 1875 - et eksempel på tidens filantropiske boligbyggeri for arbejdere. I nr. 36 lå tidligere Howitz' fødeklinik fra 1863, der blev revet ned i 2011.

I 1864 flyttede Københavns Hovedbanegård til et område nær Vesterport Station, og den sjællandske jernbane blev forlagt over Frederiksberg. En banegård blev opført på Solbjergvej (nr. 6-10), og er i dag den ældste dansk-projekterede banegård. I 1934 startede S-togsdriften fra Frederiksberg til Vanløse, og en moderne station blev opført ved Falkoner Allé. Driften blev indstillet i 1998. I dag er Frederiksberg en station på den nye metrostrækning fra Ørestaden til Frederiksberg. Den nye station ligger under jorden.

Med til den gamle banegård hørte også et stort godsbanearreal, der blev flittig benyttet langt op i 1900-tallet, selv efter at banen til Frederiksberg i 1911 blev et blindspor, der endte lige ved Falkoner Allé. Dette areal danner i dag rammen om Frederiksberg Centret, opført 1995-96, og Handelshøjskolen, opført 1999-2000. På grunden mellem Solbjergvej og Howitzvej ligger det nye Frederiksberg Gymnasium og en ny tilbygning til Frederiksberg Hovedbibliotek, begge indviet i 2004.

Gammel Kongevej-kvarteret

Christian IV anlagde kongevejen i 1620'erne, og en generation senere blev den hovedfærdselsåren fra København til Ny Amager, som Frederiksberg oprindeligt blev kaldt. Da Frederik IV i 1704 anlagde Frederiksberg Allé til sit nye slot på Frederiksberg, fik forgængerens kongevej hæftet et "Gammel" foran.

Indtil midten af 1800-tallet var der kun meget spredt bebyggelse langs Gammel Kongevej. Der lå fra gammel tid landstederne Sankt Jørgenslund, Svanholm, Nøjsomhed, Forhåbningsholm og Wilhelmineslyst samt nogle mindre ejendomme. Men i 1800-tallets andet halvdel kom der for alvor

gang i byggeriet, da Gammel Kongevej blev Frederiksbergs egentlige forretningsgade. Derved forsvandt de gamle landsteder, og den høje og sammenhængende bebyggelse trådte i stedet.

Frederiksberg har været forskånet for det værste slum, men ét sted gik det dog galt. Tæt ved Sankt Jørgens Sø opstod i 1850'erne et arbejderkvarter præget af spekulationsbyggeri i stor skala. Det var gaderne mellem Vodroffsvej og Svanholmsvej - det såkaldte Schönbergsgade-kvarter. Det var et område præget af kriminalitet og prostitution, og et par gader måtte skifte navne på grund af det dårlige rygte. De fleste huse er i dag saneret bort, væk er f.eks. hele Danmarksgade. Det var i øvrigt det område, som den verdensberømte arkitekt Jørn Utzon havde store planer med i 1959. Her skulle der være punkthuse, kontor- og butiksejendomme, og et japansk-inspireret landskab skulle skære sig ind i bebyggelsen. Som så mange andre af Utzons projekter, blev dette heller aldrig gennemført.

På Gammel Kongevej nr. 60 tårner Codanhus sig op med sine 18 etager, opført 1961 (Ole Hagen). Her lå tidligere biografen Kino-Palæet, opført 1918 (Axel Maar), og før da P. Andersens Jernstøberi (med eget vandværk) og bryggeriet Svanholm, begge fra 1850'erne. Allerede i 1723 opstod noget af den ældste industri på dette sted, da et par driftige herrer fik kongens tilladelse til at anlægge en plantage, hvor de skulle dyrke planter, der kunne bruges til farvning. I nr. 70-76 ligger Gammelkongevejsgården fra 1930'erne, opført i bedste funktionalistiske byggestil (Frits Schlegel og Magnus Stephensen). I nr. 78 findes et af de sidste etagehuse fra midten af 1800-tallet, med forhåve og stakit til gaden.

Den første sidevej til Gammel Kongevej på den frederiksbergske side er Værnedamsvej. Vejen adskiller i dag Frederiksberg og Københavns kommuner, og kun de ulige numre hører til Frederiksberg. Sådan har det ikke altid været, for oprindeligt hørte også hele den anden side, ja, hele karréen ned til Bagerstræde, til Frederiksberg. På det areal, der nu hører København til, lå flere værtshuse og herberger, blandt hvilke Verner Dams værtshus fra 1730'erne må nævnes. Det er nemlig Verner Dam, der har lagt navn til gaden, om end navnet med tiden er blevet lidt forvansket.

På Frederiksberg-siden lå der flere små landsteder, bl.a. det nu forsvundne Rosenlund (nr. 5), der i midten af 1800-tallet var et populært forlystelsessted. I nr. 13 ligger stadig de bygninger, professor Hans Schneekloth lod opføre i 1855 til sin latin- og realskole. Schneekloths Skole huskes stadig af mange, men den flyttede i 1969 til Brøndby. Bygningerne bruges i dag af Teknisk Skole.

Værnedamsvej er ellers en velbesøgt handelsgade med mange små butikker og caféer. Den er dog stærkt trafikeret, og det siges mand og mand imellem, at det skyldes uenighed mellem de to kommuner, at gaden aldrig er blevet omdannet til gågade!

Tæt op ad Gammel Kongevej opstod fra midten af 1800-tallet landets første egentlige villakvarter. Det var ved den tid, de gamle volde omkring København faldt, og det blev tilladt at bygge inden for en afstand af en kilometer fra voldene og søerne. De uspolerede villaveje findes især i området mellem H.C. Ørsteds Vej og Bülowssvej: Uraniavej, Lindevej, Kastanievej og Amalievej. Mange af villaerne dér er henved 150 år gamle. Gå en tur op ad disse veje og oplev det gamle Frederiksberg!

Den ældste del af Landbohøjskolen ligger på Bülowssvej nr. 13. Hovedbygningen stammer fra 1856 (Gottlieb Bindesbøll). Åben for publikum er Landbohøjskolens Have på hjørnet af Bülowssvej og Thorvaldsensvej. Den botaniske have er et yndet åndehul for både de studerende og naboerne til Landbohøjskolen. På Thorvaldsensvej nr. 40 og Rolighedsvej ligger to af skolens nyeste bygninger.

På den sidste sidevej til venstre inden Allégade ligger Edisonsvej. På vejen ligger byens ældste elektricitetsværk fra 1898. I tilknytning til værket opførtes remiser for de frederiksbergske sporveje. I dag er dette område udlagt til en smuk rosenhave (bag Allégade 20). For enden af Edisonsvej løber Hollændervej. Med dette navn satte man i 1889 et minde om Frederiksbergs oprindelige befolkning, som "indvandrede" fra Amager i 1651. Hollændervej huser Hollændervejens Skole (nr. 3-5), opført 1891 og i de første 100 år brugt af Frederiksberg Gymnasium.

Vesterbrogade og Rahbeks Allé

Ligger Vesterbrogade ikke i Københavns kommune? Jo, delvis, men stykket fra Sorte Hest ved Platanvej og ud til Roskildevej hører til Frederiksberg. Den frederiksbergske del hed Roskildevej indtil 1872. Vejen var kun sporadisk bebygget indtil midten af 1800-tallet. Her lå bl.a. Winstrups mølle, nogle gartnerier og endelig, ude ved Pile Allé, Slotskroen fra 1782. Alt er væk i dag og erstattet af høj bebyggelse. Mellem Vesterbrogade og Frederiksberg Allé opstod flere villaveje, men meget er desværre forsvundet i dag. F.eks. fik Platanvej en hård medfart i 1970'erne.

Den første sidegade til venstre på den frederiksbergske del af Vesterbrogade er Rahbeks Allé. Alléens mest kendte ejendom er uden tvivl Bakkehuset (nr. 23), der har aner tilbage til 1600-tallet. Beliggende ved landevejen mellem Roskilde og København tjente Bakkehuset som gæstgiveri og kro for de vejfarende, men da landevejen forlagdes til Roskildevej i 1776, var den epoke forbi. I 1802 købte professor Knud Lyne Rahbek Bakkehuset, som han allerede havde benyttet som sommerbolig i flere år. Bakkehuset blev et samlingssted for guldalderens store og små poeter. Her kom Oehlenschläger, Heiberg og H.C. Andersen ofte forbi, ikke mindst for at møde professorens smukke og kloge hustru, Kamma Rahbek.

Bakkehuset blev i 1855 indrettet til en "helbredelsesanstalt for idiotiske børn", men den egentlige anstalt blev opført ved siden af - i nr. 21 - i 1860. Åndssvageanstalten opgav de gamle bygninger i 1971, og disse er i dag overtaget af DanBrew. Selve Bakkehuset blev omdannet til et museum i 1925, der ikke alene hædrer mindet om Kamma og Knud Lyne Rahbek, men også hele den litterære kreds omkring Bakkehuset. Ved siden af Bakkehuset lå Ny Bakkehus, opført i 1760'erne, men nedrevet i 1880. I Rahbeks Allé nr. 34 ses stadig den gamle hovedbygning til Ny Bakkegård, opført 1799, som ejedes af statsminister C.C. Hall i årene 1840-81.

Falkoner Allé

Alléen blev anlagt ca. 1670 i forlængelse af Allégade og førte frem til Falkonergården. Oprindeligt var det en lukket kongevej med porte ved Allégade og Jagtvej. Efter bortauktioneringen af hømarken i 1765, og etableringen af nye landsteder, blev Falkoner Allé en offentlig vej, og omkring midten af 1800-tallet blev der også bygget enkelte huse og villaer langs den beplantede allé.

Da Frederiksberg et halvt århundrede senere blev forvandlet til et storbyfund, blev Falkoner Allé sammen med forretningsgaden Gammel Kongevej hovedgaden i det nye bycentrum, der voksede frem nord for den gamle landsbybebyggelse. Alléen blev på det sydligste stykke efter Allégade nu bebygget med kommunale bygninger og sammenhængende etagehuse med forretninger i stueetagerne, og længere fremme krydsede Vestbanen. Umiddelbart bag ved lå det kommunale institutionskompleks og byens banegård og poststation.

I nr. 7 var byens rådhus fra 1886 til 1953, og som nabo til dette de første kommuneskoler: Skolen på Falkoner Allé (1863) og Skolen på Lampevej (1874). Skolerne blev i øvrigt senere inddraget til rådhusformål. Disse bygninger er borte i dag. På grunden ligger Falkoner Centret, opført 1957-59 (Ole Hagen), med hotel, kongres- og teatersale. Falkoner Centret blev moderniseret i 1987 og facaden beklædt med rustfrit stål.

Efter knækket ved det nuværende Frederiksberg Centret gik den gamle allé over markerne videre mod nord og frem til Ladegårdsåen (Ågade), hvor der via en stenbro over åen var forbindelse til Jagtvej på staden Københavns grund. På jorderne langs alléen opstod i tiden efter bortauktioneringen af hømarken i 1765 en række landsteder: Nyelands Gård, Sindshvile og Landlyst lige syd for Godthåbsvej / Rolighedsvej og nord for Mariendal, Nørre Alléenlyst og Rolighed.

Efter lidt spredt byggeri med villaer efter 1850 blev alléen i den sidste del af århundredet og ind i det nye århundrede bebygget med etagehuse, der navnlig på det første stykke med de mange småbutikker fortsatte det præg af hovedstrøg, alléen havde helt nede fra Smallegade.

Den østlige side af alléen var i den første tid præget af flere fabriksanlæg - f.eks. A. Sørensen's tændvarefabrik i nr. 36 og 38, Frederiksberg Jernstøberi i nr. 42, H.E. Gosch & Co's Tændstikfabrik i nr. 44, længere fremme mod Godthåbsvej Rubens fabrik og i nr. 114 N.P. Brandts Drivremfabrik. Men også her tog de nuværende beboelsesejendomme over fra omkring år 1900.

Gemt bag de høje huse på Falkoner Allé mellem 112 og 120 ligger resterne af Falkonergården, hvis aner rækker tilbage til 1670'erne, da islandske falke var en kærkommen gave til de fyrster, de danske konger besøgte i udlandet. Falkoneriet blev nedlagt i 1810, men mindet om det slår tydeligt igennem i kommunens byvåben med de tre falke. I 1800-tallet lå her en vokslysfabrik. Kommunen har ejet Falkonergården i knap hundrede år, og den har været tjenestebolig for forskellige kommunale embedsmænd.

Området ved Vodroffsvej

Vodroffsvej har navn efter den gamle Vodroffsgård, der blev anlagt som klædemølle i 1699 af regimentskvartermester Wodroff. Det var et tidligt eksempel på et dansk industrieventyr, og det holdt faktisk i små hundrede år - med skiftende ejere. Vodroffsgård - fra 1860'erne Vodroffslund - blev nedrevet i 1908. Den lå omtrent, hvor Danasvej i dag ligger.

Nr. 2 - på hjørnet af Gammel Kongevej - er en stor, seksetages funkisejendom fra 1929 (Kaj Fisker og C.F. Møller). Ud til søen og til Svineryggen er endnu bevaret enkelte villaer (bl.a. nr. 10), men ellers gik saneringen i 1970'erne hårdt ud over kvarteret. På gadens modsatte side forsvandt Kongens Bryghus (nr. 23-31) i samme forbindelse. Længere oppe er bl.a. Gotveds gymnastikskole (nr. 51) stadig bevaret, og i nr. 53 lå Johannesskolen - begge fra 1880'erne.

Vodroffsvej krydses af Danasvej. Vejen hedder sådan på strækningen fra dæmningen over Sankt Jørgens Sø (Kampmannsgade) og helt frem til H.C. Ørsteds Vej, men den er anlagt i flere tempi, og et langt stykke af vejen hed tidligere Bernstorffsvej. Danas Plads rummer nogle smukke etageejendomme fra omkring 1900-10, tegnet af tidens førende arkitekter. Danasvej nr. 30 rummer i dag et filialbibliotek. Bygningen er oprindeligt opført som blikvarefabrik i 1873 (Carl Lunds Fabrikker). Tæt ved ligger Niels Ebbesens Vej, bl.a. med skolen i nr. 10, opført 1876-77 (Harald Drewsen). I dag huser skolen Skolen ved Søerne.

Rosenørns Allé og Julius Thomsens Plads

Alléen og pladsen blev først anlagt omkring 1925. Begge rummer de flere store institutioner: Handelshøjskolen og Købmandsskolen er opført henholdsvis 1938-39 (Viggo Jacobsen) og 1926-27 (Jesper Tvede). På den anden side af pladsen ligger Forum, oprindeligt opført i 1926 af O. Gundlach-Pedersen - og dengang kendt som Kæmpehallen. En sabotageaktion i 1944 ødelagde Forum, der først blev genopført i 1947 af den samme arkitekt. Forum er nok især kendt for Seksdagesløbene.

Rosenørns Allé nr. 22 rummer Radiohuset fra 1938-45 (Vilh. Lauritzen) med studieblokke og den pragtfulde koncertsal. Det er planen, at Radiohuset skal rømmes, når den nye TV-by står færdig i Ørestaden om nogle år.

Hvor Radiohuset ligger i dag, lå indtil 1930'erne resterne af den gamle Ladegård. Ladegården hører til blandt de ældste kapitler af Frederiksbergs historie. Det var nemlig Christian IV, der i 1620 nedlagde landsbyen Solbjerg, fordi markerne skulle bruges til græsning og avl for hoffets kvægbestand. Til det formål opførte han Ladegården. Det blev ikke den store succes, og allerede i 1651 overlod han en del af markerne til 20 hollænderfamilier fra Amager, der slog sig ned ved vore dages Allégade.

Ladegården blev ødelagt af svenskerne i 1658, men genopbygget. Fra 1733 til 1908 tjente bygningerne forskellige sociale formål: Krigshospital, sindssygehospital (Sankt Hans) og sidst den berygtede tvangsarbejdsanstalt, som først fandt nye og moderne rammer, da Sundholmen stod færdig. Efter 1908 forsvandt de gamle bygninger lidt efter lidt.

Langs Ladegårdens nordside løb Ladegårdsåen, indtil den blev rørlagt i 1890'erne. I dag løber Åboulevarden på dette sted, og skiller - ligesom åen i sin tid - Frederiksberg fra Københavns kommune.

Rolighedsvej

Rolighedsvej har taget navn efter landstedet Rolighed, der i lighed med Godthåb på Godthåbsvej, stadig eksisterer og bringer minder om 1700-tallets gårde på Frederiksberg. Rolighed er opført ca. 1770 af en velhavende købmand i København. Hovedbygningen er i rokokostil. Det landlige præg understreges især af de bevarede staldlænger, der sammen med hovedbygningen udgør en firlænget landejendom. Arkitekten C.F. Hansen og digteren Christian Hostrup har begge boet på Rolighed.

Landbohøjskolen overtog Rolighed i 1918, og den blev indrettet til direktørbolig. Ved siden af Rolighed ligger det tidligere Københavns Sygehjem, opført 1857-59 (H.C. Stilling), kort efter koleraepidemien i 1853. Også Sygehjemmet er i dag ejet af Landbohøjskolen. Hostrups Have - på hjørnet af Rolighedsvej og Falkoner Allé - er opført i 1935-36 (Hans Dahlerup Berthelsen). Tidligere lå her en anden af Frederiksbergs mange industribygninger, nemlig bomuldsspinderiet Rubens Fabrikker, der flyttede herud i 1857. Fabrikken blev nedrevet i 1927.

Nyelandsvej

Nyelandsvej blev anlagt i starten af 1880'erne og blev opkaldt efter justitsråd og proviantforvalter i Søetaten Stephan Nyeland, der 1837-1875 ejede en af Falkoner Allés lystgårde, på hvis arealer kvarteret nordfor senere opstod. Ud over beboelsesejendomme, der fortrinsvis er fra 1800-tallets sidste årtier, prægedes Nyelandsvej af institutioner og fabriksanlæg.

I nr. 23 og 27 opførte kommunen efter tegninger af Chr. I. Thuren i den første del af 1890'erne Skolen på Nyelandsvej og Solbjergskolen, der langt senere kom til at huse Frederiksberg Seminarium. I nr. 25 oprettedes 1884 Københavns Mælkeforsyning, der sidenhen kaldtes Solbjerg Mejeri og som i midten af 1920'erne fik helt nye bygninger.

Mejeriet, der var en af Frederiksbergs helt store industrier, lå ud til banegårdens godsterræn, hvortil der var sporforbindelse, og det havde to forbindelsesveje: Solbjergvej og Mælkevej. Virksomheden nedlagdes i midten af 1970'erne, og den efterfølgende byomdannelse gav i starten af 80'erne plads til en udvidelse af Skolen på Nyelandsvej og tre boligblokke med tilkørsel fra Sprogøvej.

I nr. 51 opførtes 1910-11 Godthåbs Sogns Menigheds Børnehave, General Classens Asyl og Godthåbskirken efter tegninger af Gotfred Tvede. Beboelsesejendommen ved siden af, Nyelandsvej 53-63 / Nordre Fasanvej 48, opførtes fra 1913 af Arbejdernes Andels-Boligforening efter tegning af Viggo Thalbitzer, og er det første eksempel i Danmark på et boligbyggeri ud fra almennyttige principper.

Nyelandsvejs vestlige del efter Nordre Fasanvej anlagdes 1884, og hed frem til år 1900 Bergersvej. Vejen bebyggedes med etagehuse og villaer i tiden omkring år 1900. De røde hospitalsbygninger på nordsiden opførtes i begyndelsen af 1890'erne, og fungerede som Københavns Amts Sygehus. Efter udflytningen af de sidste afdelinger til det nye amtssygehus i Gentofte, blev bygningerne i 1939 inkorporeret i Frederiksberg Hospital.

Skolen på La Cours Vej (nr. 75) blev opført 1910-11. Den fik boldbaner og skolehaver og udviklede sig i mellemkrigstiden til en pædagogisk mønsterskole. Over for skolen, ned langs østsiden af Emil Chr. Hansens Vej, opførtes omkring 1970 plejehjemmet Søndervang, der 15 år efter udvidedes med et større antal beskyttede boliger.

Fasanvejene

Fasanvejene - den søndre og nordre - løber tværs gennem Frederiksberg fra Valby i syd til Nørrebro i nord.

Den sydlige del af Søndre Fasanvej syd for Roskildevej anlagdes ca. 1870 som indkørsel til nogle gartnerier og hed oprindeligt Bag Søndermarken. Fra år 1900 indgik den i Søndre Fasanvej. På den østre side af vejen ligger Søndermarken og den sydligste del af Zoo, og på den vestre side et villakvarter langs Pelargonievej, som opstod fra 1890'erne.

Den øvrige del af Søndre Fasanvej anlagdes 1682 som forbindelsesvej til fasaneriet bag Frederiksberg Have og forlængedes senere til Smallegade. Vejen, der i starten blot hed Fasanvej, omkranses af Zoologisk Have, Solbjerg Kirkegård og Frederiksberg Have. Etagehusene og villaerne på de sideveje, der støder ud til vejens vestside mellem kirkegården og Diakonissestiftelsen, opstod fra 1880'erne.

Nordre Fasanvej anlagdes i forlængelse af den gamle Fasanvej fra Smallegade og frem til grænsen til Københavns Kommune (lige nord for højbanen), og videre derfra til Frederikssundsvej fra 1883 til 1908. Beboelsesejendommene ned mod Smallegade - Peter Bangs Vej opstod i slutningen af 1800-tallet, men den sydligste del af Nordre Fasanvej blev ellers i mange årtier præget af krydsende jernbanelinjer. Under den nu nedrevne bro (fra 1928) løb Frederikssundsbanen, der fra 1879 udgik fra Frederiksberg og indtil 1928 krydsede vejen via en jernbaneoverskæring.

Efter 1934 omdannedes strækningen fra Frederiksberg til Vanløse til S-bane, og i 1985 oprettedes Solbjerg S-togsstation på stedet. Siden maj fra 2003 dukker den nye metro op af tunnelrøret lige efter Nordre Fasanvej. Hvor Howitzvej og Finsensvej krydser Nordre Fasanvej, aner man stadig linjeføringen af den gamle Vestbane, der udgik fra Københavns 2. banegård, og efter Frederiksberg

banegård løb i en blød sydvestlig bue mod Vigerslev og derfra til Roskilde og det øvrige Danmark. Efter åbningen af godsbaneringen i 1930 ophørte jernbanetrafikken på stedet.

Beboelsesejendommene ved jernbanelinjen op til Nylandsvej blev opført fra slutningen af 1800-tallet og ind i det nye århundrede. Vandtårnet på P. Andersens Vej etableredes i 1877 - Peder Andersen havde allerede i 1869 opført det første vandværk ved Gammel Kongevej.

På hele den vestlige del af Nordre Fasanvej nord for Nylandsvej opførtes efter år 1900 Frederiksberg Hospitals forskellige bygninger. Da Frederiksberg Kommune med udskillelsen fra Københavns Amtsrådsreds fra år 1900 skulle varetage alle opgaver på sygehusområdet, og da pladsforholdene i fattig- og hospitalsvæsenets institutionskompleks på Howitzvej længe havde været trange, besluttedes det at flytte institutionerne ud til Nordre Fasanvej.

I løbet af ganske få år rejste der sig over 20 bygninger på den store grund mellem Nylandsvej, Godthåbsvej og Tesdorfsvej / Stockflethsvej. Ud til Nordre Fasanvej opførtes administrationsbygningen, en portbygning og hospitalspavilloner, og længere inde på grunden andre hospitalsbygninger, fattighus, husvilde-afdeling, børneoptagelseshjem, alderdomshjem, sygestiftelse, funktionærboliger samt vaskeri- og køkkenbygninger. Fattigvæsnets bygninger blev efterhånden inddraget til sygehusformål og hospitals-komplekset udvidedes jævnlige, bl.a. med det store funktionalistiske gulstenskompleks ud mod Godthåbsvej fra slutningen af 30'erne og andre bygninger på den nordlige del af grunden i 70'erne.

På den østlige side over for hospitalet lå før beboelsesbygningen i nr. 60-66 (fra omkring 1970) De forenede Vatfabrikker fra 1892. Beboelsesejendommen i nr. 78-82 er ren funktionalisme fra begyndelsen af 1930'erne, mens de øvrige huse er fra tiden omkring år 1900.

Nordre Fasanvej er frem fra Godthåbsvej og frem til Borups Allé fortrinsvis bebygget med etagebyggeri fra tiden omkring år 1900. På sidevejene på den østlige del af vejen opstod på samme tid et samlet industrikvarter. Højhusene mellem Kongs Georgs Vej og Mariendalsvej opførtes i 1970'erne af Arbejderens kooperative Byggeselskab og erstattede en anden af arbejderkooperationens virksomheder, bryggeriet Stjernen fra 1902. Herudover ligger der en række velgørende stiftelser med smålejligheder i nr. 83, 109, 124-130 og 189-191.

Svømmehalskvarteret

Opstod på Stephan Nylands jorder, der tidligere var en del af landstedet Sindshviles tilliggender, og afgrænsedes af Nylandsvej, Nordre Fasanvej og Falkoner Allé. Kvarterets karréer bebyggedes i slutningen af 1800-tallet og i de første år efter århundredskiftet med mindre beboelsesejendomme med smålejligheder og to til tre opgange, og mindede om tilsvarende arbejderkvarterer på de ydre dele af de københavnske brokvarterer - omfattende byfornyelser har præget kvarteret inden for de sidste to årtier.

Centralt i Svømmehalskvarteret lå det filantropiske boligbyggeri De Classenske Boliger, der opførtes 1866-1881 i et bredt bælte fra Godthåbsvej ned mod Nylandsvej. Nedrivningen af komplekset påbegyndtes allerede før 1. Verdenskrig, men der skulle gå over 40 år, før den sidste

boligblok forsvandt. På grunden opstod Frederiksberg Svømmehal fra 1934 (arkitekt A.S.K. Lauritzen), parkområdet Aksel Møllers Have, og vest for dette det ti etager høje boligkompleks fra 1946 (arkitekt Sigurd Tanggaard).

Ud over boligbyggeriet havde Svømmehalskvarteret flere institutionsbygninger. På Adilvej 3 opførtes 1893 Frederiksberg Asylselskabs Børnehave, der fra 1910 tillige husede Frederiksberg kommunale Tandpleje, og på Falstersvej 3-5 rejstes i slutningen af 20'erne Frederiksberg tekniske Skoles første bygning - hidtil havde man klaret sig med undervisningslokaler på de kommunale skoler. Kommuneskolen på Lollandsvej (nr. 40) opførtes 1898-99.

Mariendalskvarteret

Strakte sig fra Godthåbsvej i syd frem mod Ladegårdsåen og Bispeengen (kommunegrænsen) i nord og afgrænsedes i øst og vest af henholdsvis Falkoner Allé og Nordre Fasanvej. Området var i slutningen af 1700-tallet jordtilliggende til landstederne Teglgården og Mariendal, og bebyggedes i den sidste del af 1800-tallet og ind i det nye århundrede.

Den østlige del blev frem til Kronprinsesse Sofies Vej præget af etagehuse ved Holger Danskes Vej, og overvejende villaer på de øvrige veje, hvortil ejeren af Mariendal, foretageren og kreaturkommissæren Niels Josephsen, i 1884 anlagde Falkoneralléens Sporveje.

Den vestlige del frem til Nordre Fasanvej fik, ud over de høje beboelsesejendomme, karakter af et industrikvarter. Af de gamle fabriksbygninger ses bl.a. på Nitivej nr. 6 Korkvarefabrikken Danmark (1898) og i nr. 10 Frederiksberg Metalvarefabrik (1904) samt på Nordre Fasanvej nr. 111 Krygers Tobaksfabrik (1892).

Højhusene mellem Kongs Georgs Vej og Mariendalsvej opførtes i 1970'erne af Arbejdernes kooperative Byggeselskab og erstattede en anden af arbejderkooperationens virksomheder, bryggeriet Stjernen fra 1902. En del af kvarterets øvrige bygninger skyldtes den godgørelse, der flød af de rigdomme, som Josephsen havde skabt, bl.a. ved udstykningen af Mariendalskvarteret. Han bekostede således Mariendalskirken på Nitivej (1908), i hvis krypt han og hustruen Thora hviler, og begunstigede kvarterets mange veldædige og faglige stiftelser. Stiftelserne, der rummede smålejligheder og forskellige udenomsfaciliteter, lå på Mariendalsvej nærmest i en række i nr. 30, 34, 36, 38-40 og 39-41.

Industrikvarteret

Hele området mellem Nyelandsvej / La Cours Vej og jernbanelinjen udlagdes fra slutningen af 1800-tallet og på den anden side af århundredskiftet til et af Frederiksbergs andre store planlagte industrikvarterer.

På den store grund nord for Stæhr Johansens Vej (tidligere Fabrikvej) og næsten frem til Nyelandsvej etableredes allerede 1881, let tilbagetrukket fra husrækken ud til Nordre Fasanvej, J.C. Ferslews Papirfabrik, der senere fik navnet Frederiksberg Papirfabrik og kom til at indgå i De forenede Papirfabrikker. Produktionen ophørte i 1975, og godt 5 år efter påbegyndtes opførelsen af de fire boligblokke, der blev navngivet Seedorffs Vænge.

Nabogrunden blev lige efter år 1900 inddraget til kommunale værker - først forbrændingsanstalt og senere også elværk. Forbrændingsanstalten, der var en af de første af sin art i Danmark, forbrændte det affald, kommunen havde problemer med at komme af med, og producerede bl.a. centralvarme til Frederiksberg Hospital og kraft til elværkets turbiner. Bygningskomplekset udvidedes i 30'erne og erstattedes af det nuværende fjernvarmeværk fra slutningen af 80'erne - det gamle elværk med ovnhal blev dog stående tilbage. På grunden ned mod jernbanen opførtes i 1908 mejeriet Trifolium, hvis bygninger i begyndelsen af 70'erne erstattedes dels af Frederiksberg Tekniske Skole, dels af Handelshøjskolen.

På grunden mellem jernbanen og La Cours Vej, og afgrænset i øst og vest af Emil Chr. Hansens Vej og Dalgas Boulevard, rejstes fra 1906 Nordiske Kabel- og Traadfabrikkers kolossale industri- og administrationsbygninger. Efter udflytningen til Glostrup blev de gamle fabriksbygninger, lige på nær hovedbygningen på La Cours Vej, i slutningen af 1980'erne erstattet af bebyggelsen Dalgas Have, der kom til at bestå af Handelshøjskolens erhvervsproglige fakultet samt hesteskoformede boligblokke og punkthuse med kvadratisk grundplan. Bebyggelsen er et eksempel på den byomdannelse, der i de seneste 20 år har præget byudviklingen på Frederiksberg.

Bernhard Bangs Alle på den anden side af Dalgas Boulevard anlagdes i midten af 1920'erne og var af kommunens byplanlæggere tænkt som en forlængelse af Fabrikvej. Hele den sydlige og vestlige del ned mod jernbanelinjerne udlagdes da også til industrikvarter, der fra slutningen af 20'erne og i de efterfølgende årtier blev bebygget med en skotøjsfabrik, en lakridsfabrik og andre erhvervsbygninger. Nordsiden af vejen blev derimod bebygget med beboelseskomplekser fra samme periode. Bebyggelsesmønstret går igen langs den yderste og vestligste del af C.F. Richs Vej, der bugter sig frem til kommunegrænsen - før 1901: Vanløse i Brønshøj-Rødovre Sognekommune - efter 1901: Københavns Kommune. Området gennemskæres mod vest af godsringbanen, der blev åbnet omkring 1930, men fire år efter anvendtes som S-bane på strækningen Frederiksberg-Vanløse-Hellerup.

Den korte buede banestrækning mellem ringbanen og Frederiksberg-banen anlagdes i 1930 som forbindelsesbane for godstog fra Frederiksberg godsstation og videre mod nord til Hillerød og Helsingør. Mellem de to jernbanestrækninger opførtes i midten af 30'erne bebyggelsen Ringparken, der er et eksempel på rendyrket funktionalistisk etagebyggeri. Ringparken består af fem krummede boligblokke tilpasset det skrånende terræn. Blokkene har flade tage, store altaner og pudsede facader, som skulle illudere, at de var opført i jernbeton - ren funkis.

Femte Juni Plads-kvarteret

Afgrænses af S-banen (kommunegrænsen), Bernhard Bangs Allé, Tesdorpsvej og etagebyggeriet syd for Godthåbsvej, og var oprindeligt tilliggende til gårdene Grøndal og Lykkesholm. Udstykningen blev gennemført i 1890'erne, og de fleste af vejene anlagt lige efter århundredskiftet. Kvarteret bebyggedes i den første halvdel af det 20. århundrede med store villaer, dobbelthuse, rækkehuse og lave boligblokke.

Villaerne på Moltkesvej og C.F. Richs Vej er fra den første del af perioden - dog brydes mønstret af rækkehusbebyggelsen Moltkes Have fra slutningen af 40'erne på Moltkesvej 25-63 og 24-52.

Den brede og beplantede Femte Juni Plads blev anlagt 1905-07 og navngivet til minde om 1849-grundloven. I nr. 1 ligger landstedet Lykkesholms hovedbygning opført af skibsbygger Lars Jørgensen Humble i 1807. Bygningen, der oprindeligt sammen med avlsbygningerne indgik i et firfløjet anlæg, afløste en almindelig bindingsværksbondegård fra 1785. Det første stykke af Tesdorpsvej anlagdes i 1785 fra Lykkesholm og ned til Godthåbsvej.

De otte hvidpudsede dobbelthuse på sidevejen Emanuel Olsens Vej opførtes 1933 og er et eksempel på villabyggeri i ren funkisstil.

Ejendommen Stockflethsvej 32 A-B, "Emil Vett og Hustrus Stiftelse" for ældre, enlige damer ansat i Magasin du Nord, opførtes i 1914.

Boligblokkene på Grøndalsvej 12-20 og 36-44 var oprindeligt blevet opført som arbejderboliger i Rødbyhavn på Lolland under 1. Verdenskrig, men da arbejderne flyttede fra byen efter værftets krak i 1924, opkøbte en københavnsk spekulant husene og genopførte dem på Frederiksberg omkring 1930.

Godthåbsvej

Den østlige del af Godthåbsvej, fra Falkoner Allé til Nordre Fasanvej, dannede grænsen mellem Svømmehalskvarteret og Mariendalskvarteret. Godthåbsvej var, sammen med Rolighedsvej, en del af den gamle landevej fra København og gik i flere århundreder under navnet Islevvejen. Godthåbsvej bebyggedes i starten med småhuse på 1 til 3 etager, og frem mod år 1900 skød det nuværende etagebyggeri op. Skolen på Godthåbsvej var en af kommunens ældste skoler, opført 1880-81. Den blev nedlagt godt 100 år senere.

Efter krydset ved Nordre Fasanvej ligger på Godthåbsvejs venstre side i nr. 79 Store Godthåbs hovedbygning med tilhørende gårdsplads. Komplekset opførtes af pudder- og stivelsesfabrikant Henrich Wium i 1770 og er et eksempel på et af de store landsteder, der blev etableret på den nordlige del af hømarken efter, at staten havde bortauktioneret den i 1765. Store Godthåb havde i slutningen af 1700-tallet betydelige jorder på begge sider af Godthåbsvej.

På nær Store Godthåb, to fabriksanlæg fra 1890'erne og nogle havekolonier, var den vestligste del af Godthåbsvej efter Nordre Fasanvej ubebygget til et stykke ind i det 20. århundrede. Derefter

opstod den for perioden karakteristiske bebyggelse med beboelsesejendomme ud mod den gennemgående gade - kulisseyggeri - og villakvarterer bagved. Alderdomshjemmet Østervang i nr. 83 opførtes af kommunen i 1922 som supplement til det ældre alderdomshjem på hospitalsgrunden. De lave blokke i nr. 98-138 indgår i den omfattende rækkehusbebyggelse, der efter en samlet plan i slutningen af 20'erne opførtes af et byggekonsortium på det bagvedliggende areal mellem Vagtelvej og Duevej.

Bebyggelsen Ved Fuglebakken overfor i nr. 85-115 består af fire høje blokke og opførtes i starten af 50'erne, mens Grøndalsgården (117-129) Grønnehavegården (nr. 131-137), og Godthåbsvænget blev opført i den første del af 30'erne. Grøndal, tidligere Godthåbsvej, S-station, ligger lige på kommunegrænsen - før 1901: Brønshøjs og Utterslevs marker i Brønshøj-Rødovre Sognekommune; efter 1901: Københavns Kommune. Stationen opførtes som en primitiv træbygning med sideperroner fire år før S-banens etablering i 1934. Skråt overfor, ned mod Grøndalsåen, etablerede kommunen i 1879 et vandværk til forsyning af den vestlige del af byen. På Vandværksgrunden opførtes bl.a.

Fuglebakkekvarteret

Afgrænses af S-banen / kommunegrænsen, Egernevej samt etagehusene ud til Nordre Fasanvej og Borups Allé, og var oprindeligt tilliggende til landstedet Store Godthåb, men blev sidst i 1700-tallet solgt fra til to nye bondegårde: Fuglebakken og Lille Godthåb. Gårdene blev omkring år 1900 opkøbt og udstykket af et konsortium, og i de følgende tre årtier bebyggedes kvarteret fortrinsvis med villaer - dog med etagehuse på Duevejs østside. Kvarterets kommuneskole, Skolen på Duevej (nr. 63), rejstes i 1905.

Samme år opførtes med kommunal støtte lidt længere oppe ad Duevej på hjørnet Mariendalsvej 62-64 de såkaldte mønsterhuse. Bebyggelsen var et ideal for godt boligbyggeri for arbejderklassen og bestod af to fritliggende blokke med et lille haveanlæg. De 2- og 3-værelses lejligheder havde spisekøkken, grovkøkken med brusebad, og altaner.

På Drosselvej 57 opførtes 1913 Børnehospitalet Fuglebakken, der blev drevet af Københavns Kommune frem til 1985. Fuglebakkekvarterets vestligste del mellem jernbanen og Vagtelvej blev ligeledes omkring år 1900 udlagt til erhvervsbyggeri: Jensens og Schumachers byggeentreprenørvirksomhed, Oscar Køhlers dampsnedkeri og De forenede Vatfabrikker. Otte store boligblokke erstattede i 60'erne de gamle fabriksbygninger.

Den nordlige trekant

Fuglebakken S-togsstation opførtes to år efter S-banens etablering i 1934, med ekspeditionslokaler i gadeplan og ovenover sideperroner. Borups Allé blev anlagt omkring år 1900, og bebyggedes i de næste 30 år med etagehuse og nogle fabriksanlæg på nordsiden - boligkomplekset Borups Have i nr. 126-130 erstattede i 1990 en af de ældre industrier.

Lidt længere fremme ad Nordre Fasanvej krydser Bispeengbuen fra 1972 - Danmarks eneste hævede motorgade. For 100 år siden lå her et engområde, hvor Grøndalsåen forenede sig med Lygteåen til Ladegårdsåen. Nord for motorgaden går Frederiksberg mod nord op i en spids. Området østfor har altid været staden Københavns jorder, og blev omkring 1900 til en del af ydre Nørrebro. Vest- og nordfor lå Utterslevs marker i Brønshøj-Rødovre Sognekommune, der indlemmedes i Københavns Kommune i 1901.

Ud over etagebyggeriet på Nordre Fasanvejs og Hillerødgades østside udviklede den nordligste spids af kommunens sig til et rent industrikvarter, og hele vestsiden blev efterhånden opfyldt af Novos bygninger. Virksomheden blev grundlagt i 1925 og er i dag Danmarks største medicinalfirma. Arne Jacobsen tegnede bl.a. den fløj, der 1934 opførtes lige efter den nuværende motorgade. Nord for Hillerødgade løber S-banen på højbanestrækningen fra slutningen af 20'erne ud af Frederiksberg.

Kvartererne langs Peter Bangs Vej

Peter Bangs Vej var i århundreder en af hovedstadens udfaldsveje mod vest, men blev først bebygget i slutningen af 1800-tallet og navnlig i det 20. århundredes første halvdel. Diakonissestiftelsen i nr. 1 opførtes 1876 som en middelalderagtig, klosterlignende trefløjet hospitalsbygning og udvidedes flere gange i 20'erne og 30'erne. Sygepensionatet "Sarepta" overfor i nr. 8 og vuggestuen "Teba" i nr. 10 fra 1880'erne hørte ligeledes under stiftelsen.

Lige før Lindevangs Allé anes stadig Vestbanens gamle linjeføring på begge sider af Peter Bangs Vej. Området nordfor, mellem den gamle banelinje, Finsensvej og helt frem til Frederikssundsbanen, blev i tiden omkring år 1900 bebygget med en række omfattende fabriksanlæg - bl.a. støvsugerfabrikken A/S Fisker & Nielsen i nr. 30 fra 1913.

Over for Nilfisk opførtes i slutningen af 1890'erne Frederiksberg Arbejderes Byggeforenings dobbelthuse på Friheds-, Ligheds- og Broderskabsvej samt Folkets Alle. Byggeriet langs Peter Bangs Vej frem mod S-banen er karakteristisk for den planlagte byudvikling i tiden efter 1914. Beboelsesejendomme i flere etager ud til den gennemgående gade - kulisseyggeri - og bagved, mod syd, vidtstrakte områder med villabyggeri. Husrækken brydes dog af Lindevangskirken i nr. 69, der opførtes i 1925-26 og var påvirket af 1600- og 1700-tallets kirkebyggeri.

Kulisseyggeriet langs dens vestlige del af Peter Bangsvej fra S-banen til grænsen til Københavns Kommune er fra 30'erne og 40'erne. Byggestilen er funktionalistisk, og planløsningen enten forskudte blokke eller åbne karréer, som Frederiksberg Boligselskabs ejendomme på nordsiden af

vejen. Syd for Peter Bangs Vejs etagehuse ligger dels den strengt funktionalistiske K.B. Hallen fra 1936-39 og kommunens vidtstrakte idrætsbaner ned mod Roskildevej, dels det store villakvarter ned mod Troels-Lunds Vej. Den krydsende jernbane blev anlagt lige efter år 1900 som forbindelsesbane fra Vanløse til Valby på Vestbanen i anledning af de ændrede linjeføringer til Københavns nuværende hovedbanegård (1911). Strækningen omdannedes til S-bane i 1941, og i denne forbindelse opførtes stationen Peter Bangs Vej med ekspeditionslokaler i gadeniveau og overdækket trappe op til perronen. Stationen er et eksempel på en af hovedstadens første S-togsstationer holdt i stram funktionalistisk stil.

Lige vest for S-banen løber mod syd Hoffmeyersvej. Vejen blev anlagt 1925-1935. Bydelen mellem Hoffmeyersvej og idrætsbanerne ved K.B. Hallen består frem til Troels-Lunds Vej af et villakvarter fra mellemkrigstiden, og sydfør af en række omfattende institutioner: Søndermarksskolen i nr. 32 fra 1934 samt Johannesskolen fra omkring 1980 længere nede ad Troels-Lunds Vej, og ud til Marielystvej ligger plejehjemmene Ingeborggården, Kredens Hus og de to kollektivhuse Sophie Amalie Gården og Frederiksgården.

Lindevangskvarteret

Mellem Peter Bangs Vej og Finsensvej, afgrænset mod øst og vest af Ved Lindevangen og Philip Schous Vej, findes et eksempel på en bydel med etagebyggeri fra perioden frem til begyndelsen af 1930'erne. Parkanlægget "Lindevangen" giver lys og luft, og centralt i bydelen, omgivet af boldbaner, ligger Lindevangskolen fra slutningen af 20'erne.

Beboelsesejendommene er de såkaldte storgårdskarréer, opført af kommunen eller sociale boligselskaber ud fra et almennyttigt idégrundlag. Byggestilen var hentet fra fortiden. Fra barokken og klassicismen - dog ikke i ejendommen Ved Lindevangen nr. 4-34, der er et eksempel på funktionalismens boligbyggeri fra midten af 30'erne.

Bydelene ved Finsensvej

Finsensvej anlagdes i 1755 og hed sammen med Howitzvej, oprindeligt Lampevej og førte ud til Bogholdergården i Vanløse. Vejen bebyggedes fortrinsvis i det 20. århundredes første halvdel.

På det første stykke efter Nordre Fasanvej opførtes omkring år 1900 fabriksanlæg ved banelinjerne, men efterhånden også etagebyggeri. Boligbyggeriet ved *Wilkensvej / Dalgas Boulevard* var fra samme tid og af samme karakter som i Lindevangskvarteret. Den store grund mellem Lauritz Sørensens Vej og jernbanen, *Finsensvej* nr. 70-76, blev omkring 1900 udlagt til kommunale forsyningsværker - dels et nyt gasværk (1895) dels elværket, Finsensværket, fra 1908.

Efter at produktionen af el og gas ophørte, blev en betydelig del af bygningerne revet ned i 70'erne - gasbeholderne og en del af elværkets bygninger blev dog tilbage. Området byomdannedes omkring 1980 til bebyggelsen *Solbjerg Have*, der udover en række sociale institutioner kom til at

rumme Frederiksberg forenede Boligselskabs varierede og utraditionelle boligbyggeri, der med det bevidst opløste præg var et opgør mod det gamle og mere konforme boligbyggeri.

Kulissebyggeriet på det sidste stykke af *Finsensvej* inden grænsen til Københavns Kommune er fra 30'erne og 40'erne, og er i stil og planlægning et eksempel på funktionalismens planløsning. Det gælder f.eks. de vinkelformede huse langs *Flintholm Allé* og Frederiksberg forenede Boligselskabs blokke mellem *Gustav Johannsens Vej* og *Nis Lorenzens Vej*.

Den lille koloni af 100 enkelt- og dobbelthuse på *Buen* og *Ved Grænsen* er et andet eksempel på almennyttigt boligbyggeri fra årene omkring 1. Verdenskrig. Bebyggelsen er opført af Frederiksberg kommunale Funktionærers Boligforening 1914-19 og er stærkt inspireret af tidens haveboligbevægelse og foreningen "Bedre Byggeskik", der arbejder for et kvalitetsløft i det almindelige boligbyggeri baseret på de gamle traditioner i byggehåndværket.

Den vestligste del af vejen Ved Grænsen fortsætter efter Finsensvej over i *Sønderjyllands Allé*. Alleen anlagdes i starten af 1920'erne og henviste sammen med kvarterets andre sønderjyske lokalitetsnavne til genforeningen i 1920. De tre blokke nord for *Peter Graus Vej* opførtes som ældreboliger af kommunen i 1943, mens Falkonergårdens Gymnasium rejstes af staten i begyndelsen af 50'erne - efter statskolernes overførelse til amtskommunerne i 1986 blev skolen overtaget af kommunen.

Ud til den østlige side af alléen ligger Frederiksberg Idrætspark, Sønderjyllandsskolen og Damsøbadet fra 1942. På den vestlige side ligger, afgrænset af *A.D. Jørgensens Vej* og *Mørk Hansens Vej*, Den sønderjyske By. Den neoklassicisme boligbebyggelse blev opført af kommunen i midten af 20'erne. Karréformen er stadig fremherskende, men i modsætning til storgårdskarréerne i Lindevangskvarteret er husene lavere, ikke sammenbyggede og omgivet af forhave.

Roskildevej

Adelvej, den gamle Roskildevej, anlagdes i middelalderen og udgik fra Københavns Vesterport og løb ad nuværende Vesterbrogade. Rahbeks Allé og Valby Langgade. Den nuværende strækning over Frederiksberg Bakke og videre mod vest anlagdes i 1770'erne.

De åbne beboelseskarréer på *Rådmands Steins Allé* og *Roskildevej* er opført fra midten af 1930'erne og frem til begyndelsen af 50'erne. Bydelen mod syd var helt frem til slutningen af 50'erne udlagt til det i 1896 oprettede Koch'ske Handelsgartneri, og blev dermed det sidste større område på Frederiksberg, der bebyggedes: først med tvillingskolerne Joakim Larsen Skolen og Sofus Franck Skolen fra 1956-57 (senere Skolen ved Norden Plads) og fra slutningen af 60'erne højhuset Domus Vista med det lavere butikscenter (Nordens Plads) samt boligblokkene syd for *Johannes V. Jensens Allé*. Området er et eksempel på den byudvikling, som også ses mange steder i Hovedstadens forstæder.

Punkthusene "Søndermarken" med tilhørende filialbibliotek, butikker og børneinstitution er et tidligere eksempel på efterkrigstidens boligbyggeri opført af Frederiksberg forenede Boligselskab 1951-55. Sammen med de tilsvarende huse på Bellahøj introduceredes hér boligbyggeri i jernbeton.

Husene er desuden et af de få danske eksempler, der er baseret på funktionalismens førende teoretiker Le Corbusiers tanker om punkthuse, anlagt, så der blev størst muligt friareal.

På stykket frem mod Søndre Fasanvej ligger på nordsiden af Roskildevej **Solbjerg Kirkegård**, der påbegyndtes 1865, og med et kapel fra 1870'erne og en række kendte frederiksbergere gravsteder. Sydsiden domineres af **Søndermark Kirkegård** fra 1929. Den øvrige bebyggelse påbegyndtes i 1870'erne og rummede både bolig- og erhvervsbyggeri. Villakvarteret langs **Pelargonievej** opstod fra 1890'erne.